

LŐRINCZ BARNABÁS

ONOMASTICON PROVINCiarum EUROPAE LATINARUM

(KUTATÁSI BESZÁMOLÓ)*

1989 novembere és 2001 decembere között foglalkoztunk az *Onomasticon provinciarum Europae Latinarum* kutatási programmal, amelynek eredményei 1994–2002 között négy kötetben megjelentek. A munka részleteiről a feldolgozás befejezésével az alábbiakban szeretnénk beszámolni.¹ Előjáróban hangsúlyoznunk kell, hogy az adatok összeállításával, amelyeket 1972 és 1981 között Mócsy András a munkatársaival együtt (*Reinhard Feldmann* [a hispaniai tartományok, azaz Baetica, Hispania citerior és Lusitania], Marton Erzsébet [Gallia Cisalpina, azaz regiones IX, X, XI Italiae], Szilágyi Mária [Dalmatia]) gyűjtött össze és statisztikai szempontból az adatok nélkül közölt², a célunk egész egyszerűen az értékmérés volt, s nem az, hogy ez mit jelent a névkutatás számára. Mócsy András korai halála (1987) után ugyanis hátramaradt 28 dobozban az anyaggyűjtése, amelyet nem szándékozott részleteiben közölni, amit a cédulák átvizsgálása teljes mértékben megerősített. A cédulák 44602 felirat adatait tartalmazzák.³ Mócsy András az anyag felgyűjtése során egyéni rövidítésrendszert alkalmazott, ezért az első feladatunk a jelölések megfejtése volt. Bonyolította a problémát az is, hogy a cédulákon ugyanazzal a betűvel több,

* Az V. Ókortudományi Konferencián (Piliscsaba, 2002. május 23.) elhangzott előadás jegyzetével bővített változata.

¹ A kutatásokat az Országos Tudományos Kutatási Alap (T-025205 kutatási program), a Deutscher Akademischer Austauschdienst, a Fondation Hardt és a Forschungsgesellschaft Wien támogatta.

Rövidítések:

IMS = Inscriptions de la Mésie Supérieure (Beograd 1976—).

Namenstatistik = *A. Mócsy*, Beiträge zur Namenstatistik. DissPann III,3 (Budapest 1985).

Nomenclator = *A. Mócsy—R. Feldmann—E. Marton—M. Szilágyi*: Nomenclator provinciarum Europae Latinarum et Galliae Cisalpinae cum indice inverso. DissPann III, 1 (Budapest 1983).

OPEL I = Onomasticon provinciarum Europae Latinarum Vol. I: Aba—Byzanus. Ex materia ab *A. Mócsy*, *R. Feldmann*, *E. Marton* et *M. Szilágyi* collecta ediderunt *B. Lőrincz* et *F. Redő*. Archaeolingua 3 (Budapest 1994).

OPEL II = Onomasticon provinciarum Europae Latinarum Vol. II: Cabalicius—Ixus. Ex materia ab *A. Mócsy*, *R. Feldmann*, *E. Marton* et *M. Szilágyi* collecta composuit et correxit *B. Lőrincz* (Wien 1999).

OPEL III = Onomasticon provinciarum Europae Latinarum Vol. III: Labareus—Pythea. Ex materia ab *A. Mócsy*, *R. Feldmann*, *E. Marton* et *M. Szilágyi* collecta composuit et correxit *B. Lőrincz* (Wien 2000).

OPEL IV = Onomasticon provinciarum Europae Latinarum Vol. IV: Quadratia—Zures. Ex materia ab *A. Mócsy*, *R. Feldmann*, *E. Marton* et *M. Szilágyi* collecta composuit et correxit *B. Lőrincz* (Wien 2002).

RIU = Die römischen Inschriften Ungarns (Budapest—Amsterdam—Bonn 1972—).

² Nomenclator; ld. még Namenstatistik.

³ Namenstatistik 1–6; a Nomenclator IV. oldalán kerekített adatként 44000 felirat szerepel.

egymástól távol eső provincia feliratainak a publikációja szerepel, pl. «E» Gallia Narbonensisnél⁴ és Noricumnál,⁵ «G» Noricumnál⁶ és Moesia inferiornál,⁷ «H» a hispaniai provinciáknál⁸ és Pannoniánál,⁹ «M» Germania inferiornál¹⁰ és Moesia inferiornál,¹¹ «V» Raetianál¹² és Pannoniánál,¹³ ill. «W» a galliai tartományoknál,¹⁴ Raetianál¹⁵ és Noricumnál.¹⁶ Ezt a gondot egy egységes rövidítésrendszer kidolgozásával sikerült megoldanunk, mint az az *Onomasticon provinciarum Europae Latinarum* köteteiben látható,¹⁷ ahol felhasználtuk a Mócsy András által alkalmazott rövidítések egy részét is (pl. E, K., Lux., P. és PS).

A következő problémát az jelentette, hogy Mócsy András nem tüntette fel a cédulákon szereplő neveknek néhány kivételtől eltekintve az egyes feliratok névalakjait. Emiatt a teljes anyagot újból át kellett néznünk, s több esetben új publikációkkal pótolnunk. E munka közben az elírásokat is javítottuk. Egyes esetekben a neveknek nem találtunk cédulát, és emiatt nem sikerült ezek forrásanyagát felderítenünk. Ezeket a neveket — mivel a *Nomenclator* anyagában szerepelnek — zárójelbe téve a források jelölése nélkül soroltuk fel.¹⁸

Végezetül az előkészületeknél, tehát a munka elején, el kellett döntenünk, hogy milyen formában tesszük közzé az anyagot. Itt természetesen többféle lehetőség kínálkozott (pl. a római társadalom rétegei szerint, időrendi bontásban, filológiai szempontok szerinti tagolásban), amelyek közül a filológiai szempontú feldolgozást választottuk, tehát névformák szerinti csoportosításban adtuk meg az egyes nevek adatsorait.

Előadásunkban két olyan problémával kívánunk foglalkozni, amelyekről a munka lexikonjellege miatt az egyes kötetek előszavában ugyan nem esett szó, de segíthetik ezek használatát.

⁴ E. Espérandieu: *Inscriptions latines de la Gaule (Narbonnaise)* (Paris 1929).

⁵ R. Egger: *Die Stadt auf dem Magdalensberg, ein Großhandelsplatz. Die ältesten Aufzeichnungen des Metallwarenhandels auf dem Boden Österreichs* (Wien 1961).

⁶ A. Gerstl: *Supplementum epigraphicum zu CIL III für Kärnten und Osttirol 1902—1961* (Diss. Wien 1961).

⁷ B. Gerov: *La romanisation entre le Danube et les Balkans. D'August jusqu'au Hadrien*. Godišnik na Sofijskija Universitet. Istoriko-Filologičeski Fakultet 45, 1948/1949—4, 70—84; *Uő*, *La romanisation entre le Danube et les Balkans. D'Hadrien jusqu'au Constantin le Grand*. Godišnik na Sofijskija Universitet. Filologičeski Fakultet 48, 1952/53, 356—398.

⁸ *Hispania Antiqua Epigraphica*.

⁹ F. Hild: *Supplementum epigraphicum zu CIL III. Das pannonische Niederösterreich, Burgenland und Wien 1902—1968* (Diss. Wien 1968).

¹⁰ H. G. Kolbe: *Die neuen Matroneninschriften von Morken-Harff, Kr. Bergheim*. BJ 160, 1960, 55—124.

¹¹ G. Mihailov: *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae* (Sofia 1959—1970).

¹² F. Vollmer: *Inscriptiones Baivarum Romanarum* (München 1915).

¹³ E. Vorbeck: *Militärinschriften aus Carnuntum* (²Wien 1980).

¹⁴ P. Wuilleumier: *Inscriptions Latines des Trois Gaules (France)*. XVIIe Supplément à «Gallia» (Paris 1963).

¹⁵ Fr. Wagner: *Neue Inschriften aus Raetien* (Nachträge zu Fr. Vollmer, *Inscriptiones Baivarum Romanarum*). BRGK 37—38, 1956—1957, 215—264.

¹⁶ E. Weber: *Supplementum epigraphicum zu CIL III für Salzburg, Steiermark, Oberösterreich und das norische Niederösterreich 1902—1964* (Diss. Wien 1964); *Uő*, *Die römischen Inschriften der Steiermark* (Graz 1969).

¹⁷ OPEL I, p. IX—XII; OPEL II, 10—13; OPEL III, 10—13; OPEL IV, 10—13.

¹⁸ Ezt ugyan már az OPEL egyes köteteinek az előszavában leírtam (OPEL I, pp. II és V; OPEL II, 6—7; OPEL III, 5—6; OPEL IV, 5—6), azonban ez elkerülte H. Solin, *Gnomon* 72 (2000) 239 figyelmét.

1. Az anyaggyűjtés időbeli határai

A felhasználókat természetesen elsősorban az érdekli, hogy mely időpontig tartalmazzák az egyes kötetek az európai latin nyelvű tartományokra vonatkozó adatokat, azaz mikor lett lezárva az *Onomasticon* anyaggyűjtése. Mócsy András a *Nomenclator* előszavában ugyan az 1975. évet adta meg az anyaggyűjtés zárásaként, de ehhez hozzáfűzte azt is, hogy több esetben későbbi publikációkat is felvett 1980-ig.¹⁹ 1989-től további munkákkal egészítettük ki az anyaggyűjtést. Arra természetesen nem volt mód, hogy az egész területre egy teljesen új anyaggyűjtést csináljunk, ill. minden egyes tartományra az összes új publikációt figyelembe vegyük. Ehhez egyrészt nem voltak adottak a további kutatási feltételek, másrészt az anyag átvizsgálását, rendszerezését és közlését nem lehetett volna 12 év alatt elvégezni. A következőkben tartományonként, ill. tartománycsoportokként adjuk meg azokat a corpusokat, amelyeknél a teljes anyagot bedolgoztuk az *Onomasticon* köteteibe.

a) Hispania citerior, Baetica, Lusitania

Ezen tartománycsoport anyagának összeállítása jelentette a legnagyobb problémát, mivel Mócsy András és Reinhard Feldmann két olyan összeállítást felhasznált az anyaggyűjtésnél, amelyek sok feliratot tartalmaznak, de az olvasatok rendkívül megbízhatatlanok. Az egyik J. Vives nagy hispaniai feliratcorpusa,²⁰ ill. a másik a *Hispania Antiqua Epigraphica* 20 füzeté. Mivel ezek sok téves adatot tartalmaznak, felülvizsgálatuk szükséges volt. Erre 1992-ben, 1995-ben és 2001-ben nyílt lehetőség a Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg Ökortörténeti Tanszékének epigráfiai adatbankjában és könyvtárában, ahol Alföldy Géza és munkatársai (Andrea Scheithauer, Manfred Gerhard Schmidt, Heike Niquet, Francisca Feraudi-Gruénais és Brigitte Ruck) segítségével több száz felirat olvasatát sikerült helyesbíteni. Az új olvasatok természetesen az anyaggyűjtés lezárása óta megjelent publikációk alapján történtek, de ez nem jelenti azt, hogy e monográfiák vagy tanulmányok összes új adatát is felvettük. Az anyaggyűjtés teljes körű kiterjesztése csak Hispania citerior északkeleti partvidéke²¹ és Baetica provincia egy része esetében történt meg a II–IV. köteteknél.²²

¹⁹ *Nomenclator* p. III. — Ld. ezekhez M. Clauss: Neue Inschriften im Rheinischen Landesmuseum Bonn. in: Epigraphische Studien 11 (Köln—Bonn 1976) 1—39; J. M. Iglesias Gil: Epigrafía cantabra (Santander 1976); G. Fatás—M. Martín Bueno: Epigrafía romana de Zaragoza y su provincia (Zaragoza 1977); A. Šašel—J. Šašel: Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMLX et MCMLXX repertae et editae sunt. Situla 19 (Ljubljana 1978); M. Mirković—S. Dušanić: IMS I: Singidunum et le nord-ouest de la province (Beograd 1976); G. Pereira Menaut: Inscripciones romanas de Valentia (Valencia 1979); Inscriptiile din Scythia Minor V (București 1980); F. Arias Vilas—P. Le Roux—A. Tranoy: Inscriptions romaines de la province de Lugo (Paris 1979); L. Barkóczi—A. Mócsy: RIU 2: Salla, Mogentiana, Mursella, Brigetio (Budapest—Amsterdam 1976); L. Barkóczi—S. Soproni: RIU 3: Brigetio (Fortsetzung) und die Limesstrecke am Donauknie (Budapest—Bonn 1981); M. M. Roxan: Roman Military Diplomas 1954—1977 (London 1978); U. Schillinger-Häfele: Vierter Nachtrag zu CIL XIII und zweiter Nachtrag zu Fr. Vollmer, Inscriptiones Baivarum Romanae. Inschriften aus dem deutschen Anteil der germanischen Provinzen und des Treverergebietes sowie Rätien und Noricum, BRGK 58, 1977, 447—603; E. Vorbeck: Militärische Inschriften aus Carnuntum (Wien 1980); Uő, Zivilinschriften aus Carnuntum (Wien 1980).

²⁰ J. Vives: Inscripciones romanas de la España romana I—II (Barcelona 1971—1972).

²¹ G. Alföldy—M. Clauss—M. Mayer Olivé et al.: CIL II²/14,1: Pars meridionalis conventus Tarraconensis (Berlin—New York 1995); G. Fabre—M. Mayer—I Rodà: Inscriptions Romaines de Catalogne I: Barcelone (sauf Barcino) (Paris 1984); II: Lérida (Paris 1985); III: Gérone (Paris 1991); IV: Barcino (Paris 1997).

²² A. U. Stylow—C. González Román—G. Alföldy: CIL II²/7: Conventus Cordubensis (Berlin—New York 1995); A. U. Stylow—R. Atencia Pérez—M. Pastor Muñoz—P. Rodríguez Oliva et al.: CIL II²/5: Conventus Astigitanus (Berlin—New York 1998). Az utóbbi kötet anyaga részben szerepel a III. és teljesen a IV. kötetben.

b) Belgica, Germania inferior és superior

Itt csak a belgiumi latin feliratok corpora jelent meg az anyaggyűjtés lezárása után,²³ azonban ennek a kéziratát Marie-Thérèse Raepsaet-Charlier még az 1970-es évek végén Mócsy András rendelkezésére bocsátotta.²⁴

c) Dalmatia

E tartomány személyneveinél az adatok egy jelentős részét az 1986-ban megjelent *Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia repertae*-kötet számaival cseréltük fel.²⁵ Ennek az oka az volt, hogy így áttekinthetőbben lehetett megadni az adatsorokat. Csak azokban az esetekben hagytuk meg az eredeti anyaggyűjtés hivatkozásait, ha az nem szerepelt az ILJ-kötetben. Azokban az esetekben is az eredeti hivatkozás maradt, ha ez eltért az ILJ-ben adott olvasattól, és mi az első publikáció olvasatát fogadtuk el.

d) Pannonia

A RIU új köteteivel²⁶ és a szlovéniai feliratcorpusokkal egészítettük ki Mócsy András anyaggyűjtését.²⁷

e) Moesia superior

Az *Inscriptions de la Mésie Supérieure* és az *Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia repertae* új kötetivel cseréltük fel, ill. bővítettük a *Nomenclator* adatait.²⁸

f) Moesia inferior

Az *Inscriptiones Latinae in Bulgaria repertae* eddig megjelent 1. kötetével bővítettük Mócsy András adatait.²⁹ Itt kell megjegyeznünk, hogy e provincia a Fekete-tenger partján lévő görög városoktól eltekintve nem görög nyelvű tartomány volt.³⁰

²³ A. Deman—M.-Th. Raepsaet-Charlier: Les inscriptions latines de Belgique (Bruxelles 1985).

²⁴ Id. Nomenclator p. II.

²⁵ A. Šašel—J. Šašel: Inscriptiones Latinae quae in Iugoslavia inter annos MCMII et MCMXL repertae et editae sunt. Situla 25 (Ljubljana 1986).

²⁶ F. Fülepp—A. Sz. Burger: RIU 4. Lieferung: Das Gebiet zwischen der Drau und der Limesstrecke Lussonium—Altinum (Budapest—Bonn 1984); J. Fitz: RIU 5. Lieferung: Intercisa (Bonn—Budapest 1991); J. Fitz—A. Mócsy—S. Soproni: RIU 6. Lieferung: Das Territorium von Aquincum, die Civitas Eraviscorum und die Limesstrecke Matrica—Annamatia und das Territorium von Gorsium (Budapest—Bonn 2001). Az utóbbi kötetet csak a IV. kötet anyagánál tudtuk használni, és több névnél Alföldy Géza javított olvasatait vettük figyelembe.

²⁷ M. Šašel-Kos: The Roman Inscriptions in the National Museum of Slovenia. Situla 35 (Ljubljana 1997); M. Lovenjak: Inscriptiones Latinae Sloveniae I: Neviodunum. Situla 37 (Ljubljana 1998).

²⁸ M. Mirković: IMS II: Viminacium et Margum (Beograd 1986); P. Petrović: IMS III/2: Timacum Minus et la vallée du Timok (Beograd 1995); P. Petrović, IMS IV: Naissus—Remesiana—Horreum Margi (Beograd 1979); B. Dragojević-Josifovska: IMS VI: Scupi et la région Kumanovo (Beograd 1986), valamint 25.j. Vö. ehhez A. Mócsy: Vorarbeiten zu einem Onomasticon von Moesia superior. Godišnjak, Centar za Balkanološka Ispitivanja 8 (1970 [1972]) 139—180.

²⁹ B. Gerov: Inscriptiones Latinae in Bulgaria repertae (Inscriptiones inter Oescum et Iatrum repertae) (Sofia 1989).

³⁰ Másként H. Solin: Gnomon 72 (2000) 234, Id. ehhez azonban B. Gerov: Die lateinisch-griechische Sprachgrenze auf der Balkanhalbinsel. In: Die Sprachen im Römischen Reich der Kaiserzeit. Beihefte der BJ 40 (Köln—Bonn 1980) 147—165, különösen 164.

Az elkészült négy kötet (azaz a teljes munka) statisztikai adatai a következők:

kötet	a nevek száma	a keresztény nevek száma	összesen	az adatok száma	a keresztény adatok száma	összesen
I. (A—B)	3331	236	3567	19727	445	20172
II. (C—I)	5750	464	6214	39121	1039	40160
III. (L—P)	4750	347	5097	29225	696	29921
IV. (Q—Z)	5304	380	5684	36213	735	36948
összesen	19135	1427	20562	124286	2915	127201

2. A munkában szereplő személyek

Az *Onomasticon* használóit az is érdekli, hogy mely személyek szerepelnek az egyes kötetekben. *H. Solin* helyesen ismerte fel, hogy az egyes feliratokon szereplő *consul*nevek — amelyek természetesen nem tartoznak a feldolgozott terület személynévanyagához — nem lettek felvéve a munkába.³¹ Ugyanez vonatkozik az egyes császárok neveire is, tehát azokon a feliratokon, ahol uralkodóként vannak említve, szintén nem szerepelnek összeállításunkban. Itt azonban egy megszorítással kell élnünk: azokban az esetekben, ha a császárok uralkodásuk előtt a feldolgozott területen lovagrendű vagy senatori rangú tisztként vagy helytartóként tevékenykedtek, akkor felvettük őket összeállításunkba, mint pl. *M. Didius Iulianus* Germania superior helytartójaként,³² *P. Helvius Pertinax*ot lovagrendű tisztként és helytartóként,³³ *Traianus Decius* Moesia inferior és Hispania citerior helytartójaként.³⁴ Azok a senatorok és lovagok, akik hivatalos személyként jelennek meg az egyes tartományok feladatain, szintén — többnyire idegen személyként³⁵ — fel lettek véve gyűjtésünkbe. Az egyes nevek előfordulását Mócsy András és munkatársai provinciák, illetve provinciacsoporthoz szerint adták meg. Így azok a senatorok és lovagok, akik több tartományban helytartóként vagy tisztként feliratot állítottak, több provincia személynévanyagában megjelennek. Ezeket az eseteket az *Onomasticon* kötetekben * jegyzettel jelöltük meg. Ezt egy a II. kötetből vett példával lehet a legjobban szemléltetni. Itt a *Calpetanus* gentilicium a következő formában szerepel:³⁶

³¹ *H. Solin*: Gnomon 72 (2000) 236. — Jegyzetekben csak akkor vannak említve, ha korábban tévesen lettek besorolva az egyes tartományok személynévanyagába, pl. OPEL IV. 62, 132.

³² OPEL II. 99—100.

³³ OPEL II. 177 és OPEL III. 133.

³⁴ OPEL II. 95 és OPEL IV. 142.

³⁵ Az egyes senatorok származásához jó áttekintést nyújt *S. Panciera* (ed.) Atti del Colloquio Internazionale AIEGL su Epigrafia e ordine senatorio I—II. Tituli 4—5 (Roma 1982); a lovagokhoz *H.-G. Pflaum*: Les carrières procuratoriennes équestres sous le Haut-Empire Romain I—IV (Paris 1960—1961); Supplément (Paris 1982), ill. *H. Devijver*: Prosopographia militiarum equestrium quae fuerunt ab Augusto ad Gallienum I—III, Suppl. I—II (Leuven 1976—1993).

³⁶ OPEL II. 25, vö. még Nomenclator 62.

CALPETANVS	N	ITA 1* HIS 0;1* DAL 0;1** PAN 0;1*
Calpe[tanus]		ITA 1 (CIL V 531)
Calpet[anus]		PAN 0;1 (CIL III 11194—11196 » AE 1969/1970, 477 = AE 1986, 590: <i>Calp[etanus]</i>)
Calpetanus		HIS 0;1 (CIL II 2477 » 4803 » 4838 » EE VIII 224 » HAE 2162 » AE 1974, 400: <i>Cal(petanus)</i> » AE 1975, 508: <i>Cal(petanus)</i> » CIL II 4854: <i>Calp(etanus)</i> » 6224: <i>Calp(etanus)</i> » AE 1928, 178: <i>Calp(etanus)</i> » AE 1974, 401: [<i>Calp(etanus)</i>] » CIL II 4799: <i>*Icaul(petanus)</i>)
[Cal]petanus		DAL 0;1 (ILJ 2064)

* Vide etiam *G. Alföldy*: Fasti Hispanienses. Senatorische Reichsbeamte und Offiziere in den spanischen Provinzen des Römischen Reiches von Augustus bis Diokletian (Wiesbaden 1969) pp. 21—22 et *J. Fitz*, Die Verwaltung Pannoniens in der Römerzeit (Budapest 1993—1995) pp. 153—155: *C. Calpetanus Rantius Quirinalis Valerius Festus*.

** Vide etiam *J. J. Wilkes*: Dalmatia (London 1969) p. 444 n. 10: *C. Calpetanus Rantius Sedatus*.

A fenti adatsor közelebbi vizsgálatok kitűnik, hogy csak két személyről van szó: a dalmatiai feliraton a helytartó, *C. Calpetanus Rantius Sedatus* szerepel, míg az északitáliai, hispaniai és pannoniai anyag adoptált fiának, *C. Calpetanus Rantius Quirinalis Valerius Festus*nak a feliratait tartalmazza. Főként a helytartók feliratainál fordul elő az — mint a fentebb említett esetben *C. Calpetanus Rantius Quirinalis Valerius Festus* hispaniai és pannoniai adatainál —, hogy nevük egy-egy provincia anyagában többször szerepel. Ezeket a félreértések elkerülése miatt — mivel csak 1 személyről van szó — » jellel jelöltük.

Nem szerepelnek viszont azok a személyek, akik ugyan a feldolgozott terület lakosságához tartoznak, azonban felirataik a Római Birodalom más területein (Italia Pótól délre elterülő része, illetve az afrikai és keleti tartományok) kerültek elő. Mivel ezt az anyagot Mócsy András és munkatársai nem gyűjtötték össze, s e munkához néhány kivételtől (Pannonia és Dacia, illetve a *Treveri*)³⁷ eltekintve nem áll a kutatás rendelkezésére előtanulmány, ezek utólagos felgyűjtésétől eltekintettünk. E személyek Mócsy András elképzelése szerint idegenként annak a tartománynak, illetve területnek az anyagában szerepeltek volna, ahol felirataik előkerültek.

Külön kell foglalkoznunk az idegenek kérdésével. Észak-Itáliában, illetve az egyes tartományokban a senatorokon és a lovagokon kívül az idegenek közé soroltuk mindazokat, akik az *origo*juk alapján annak számítanak. Néhány esetben a hadtörténeti adatok, illetve a nevek elterjedése alapján az *origo* hiányának ellenére megállapítható egyes személyek származása.³⁸ Az esetek többségében azonban, ahol *origo*-adat nem szerepel, Mócsy Andrásához hasonlóan az egyes személyeket az illető terület helyi lakosságához soroltuk, bár lehetséges, hogy ezek részben idegenek voltak.

Mócsy András a keresztény neveket nem vette fel a *Nomenclator*ba,³⁹ bár összegyűjtötte őket.⁴⁰ Az

³⁷ *Á. Dobó*: Inscriptiones extra fines Pannoniae Daciaeque repertae ad res earundem provinciarum pertinentes (Budapest—Amsterdam 1975) Nr. 1—269 (Pannonia), Nr. 606—688 (Dacia); *J. Krier*: Die Treverer außerhalb ihrer Civitas. Mobilität und Aufstieg (Trier 1981).

³⁸ Ld. ezekhez *B. Lőrincz*: Fremder oder Eingeborener? In: *A. D. Rizakis* (ed.) Roman Onomastics in the Greek East: Social and Political Aspects. Proceedings of the International Colloquium on Roman Onomastics. Athens, 7—9 September 1993. MEAETHMATA 21 (Athens 1996) 73—79.

³⁹ *Nomenclator* p. III.

⁴⁰ Vö. ehhez pl. *A. Mócsy* bei *B. Lőrincz*: Spätrömische Reichsbeamte und die pannonischen Ziegelstempel. ZPE 61 (1985) 232 Anm. 29 = Késő római duxok és a pannoniai bélyeges téglák. Antik Tanulmányok/Studia Antiqua 33, 1987—88, 21, 29. j.

okot abban jelölte meg, hogy ezek módosítanák az egyes gentiliciumok és cognomenek elterjedési adatait. Ezt az érvet a magunk részéről nem tudtuk elfogadni, mert egyrészt — néhány kivételtől eltekintve⁴¹ — a principatus-kori és a keresztény személynévanyag eltér egymástól, másrészt a keresztény névanyag igen kisszámú, mint az a fenti statisztikai táblázatunkban látható. Ez az oka annak, hogy a keresztény neveket is felvettük *appendix*ként az *Onomasticon* egyes köteteibe. Az egyes adatok felsorolásánál egy jelölést meg kell magyaráznunk: amennyiben a név *előtt* egy kérdőjel szerepel, az azt jelenti, hogy az illető személy felirata ugyan a dominatus időszakából származik, azonban ez (és más források) alapján nem dönthető el az, hogy keresztény volt-e vagy sem.

Felmerül a kérdés, hogy miért van szükség erre a munkára. A személynévanyagot a *Thesaurus Linguae Latinae* mindössze a D betűig tartalmazza, s olyan összeállítás — amely a különféle alakok és variánsok szerint tárja fel ezt a forráshelyek felsorolásával — nem állt eddig a kutatás rendelkezésére.⁴² E hiányt természetesen az *Onomasticon* csak részben pótolja, mivel a Római Birodalom keleti és afrikai provinciáinak, ill. Italia Pótól délre eső területének személynevei nem szerepelnek benne.

Mint előadásunk elején hangsúlyoztuk, a célunk az anyag összeállításával Mócsy András utolsó nagy — torzóban maradt — kutatási programja megmentése volt a hazai és nemzetközi kutatás számára. Ezt a feladatot — erről örömmel számolhatunk be — maradéktalanul teljesítettük. Ezzel a beszámolóval a 15 éve elhunyt Mócsy András emléke előtt kívántunk tisztelegni.

⁴¹ Ld. pl. az *Aurelius* és *Flavius* gentiliciumokat (OPEL I. 238—249 és 342, ill. OPEL II. 145 és 219), valamint az *Ursicinus* cognoment (OPEL IV. 186 és 200—201).

⁴² Ezt nem helyettesíti *H. Solin—O. Salomies: Repertorium nominum gentilium et cognominum Latinorum* (Hildesheim—Zürich—New York 1994) összeállítása sem.